

NÉZŐPONT INTÉZET

SZABAD ÉS TISZTESSÉGES VÁLASZTÁS ELŐTT

20 KRITIKA ÉS TÉNY AZ EBESZ 2018-AS
JELENTÉSÉNEK TÜKRÉBEN

Összefoglaló

- A magyar választási rendszer 2011-es reformja számos társadalmi, politikai és közjogi elvárásnak tett eleget. Ennek ellenére az új szabályozással szemben több kritika is megfogalmazódott az elmúlt évtizedben. Döntő többségben vannak azok a kifogások, amelyeket az ellenzéki pártok vagy kormánykritikus civil szervezetek fogalmaztak meg, politikai és nem szakmai szempontok alapján.
- A választási rendszerbe vetett bizalom aláásására nemcsak a hazai nyilvánosságot használják fel rendszeresen, de a nemzetközi médiumok és szervezetek is gyakran visszhangozzák ezeket a vádakot. 62 európai parlamenti képviselő sürgette a magyar választások szigorú helyszíni ellenőrzését és 20 kormánykritikus magyar civil szervezet fordult levélben az EBESZ-hez, hogy teljes körű megfigyelési missziót küldjenek hazánkba.
- A Nézőpont Intézet ennek alkalmából a szervezet 2018-as Magyarországról szóló jelentésének 20 legelterjedtebb kritikáját gyűjtötte össze, s vizsgálta meg tényszerűen azok aktualitását és valóságtartalmát.
- A kritikák fele már a megfogalmazása időpontjában is alaptalan volt. Indoklásukat döntően az ellenzéki retorika átvétele jellemezte, többek között a civil szervezetek helyzete, a kormánypárti hirdetések, a közszolgálati média, a médiapluralizmus, a médiaszabadság, a médiafelügyelet, vagy éppen a külhoni szavazók vonatkozásában.
- Találhatók a jelentésben olyan kifogások, amelyek elavultnak tekinthetők, miután a jogszabályokban módosítások vagy a körülményekben változások történtek. Az ún. „bizniszpártok” lehetőségei például szűkültek a szigorításoknak köszönhetően, csökkent a hibalehetőségek száma a választási vitarendezések kapcsán, az átjelentkezésekből eredő hosszú sorban állás és késedelem pedig a jogszabálmódosításoknak köszönhetően könnyebben megelőzhetővé váltak.

A ma is jogos kritikák köre olyan állításokat tartalmaz, amelyek az ellenzéki oldalnak ugyanúgy – ha nem jobban – felróhatók, mint a kormányoldalnak. Például az érdemi vita hiánya, a megfélemlítő retorika, vagy éppen a kisebbség befolyásolása. A női jelöltek sajnálatosan alacsony száma a politikai kultúrából és nem a kvóta hiányából adódik, a választókerületek újabb arányosítása ugyanakkor valóban a törvényalkotás jövőbeni feladatai közé tartozik.

Tartalom

Összefoglaló	1
Tartalom	2
Háttér.....	3
1. Ellenzéki helyett civil megfigyelők követelése	5
2. Civil szervezetek összekeverése az NGO-kal.....	5
3. Kormányzati és kormánypárti hirdetések párhuzamossága	6
4. Kormányzati és kormánypárti kampányok finanszírozási kérdései.....	6
5. A biznispártok túlértékelése	7
6. Plakátfelületek szabályainak bírálata	8
7. Közszolgálati műsorszolgáltatás egyoldalú kritikája.....	8
8. Médiapluralizmus állítólagos hiánya	9
9. Médiaszabadság miatti aggodalom	10
10. A médiafelügyelő szerv függetlenségének megkérdőjelezése	10
11. Vita a vitarendezési eljárásokról	11
12. A miniszterelnök-jelöltek vitájának hiányolása	11
13. Nők parlamenti arányának keveslése	12
14. Az egyéni választókerületek aránytalanságai.....	13
15. Átjelentkezések körüli kavarodás.....	13
16. Külhoni szavazatokkal kapcsolatos bírálatok	14
17. A kedvezményes nemzetiségi képviselettel kapcsolatos kritika	15
18. Fogyatékkal élők ügyei	15
19. Ellenséges és megfélemlítő retorika nehezményezése	16
20. Kiszolgáltatott kisebbség.....	17
Jegyzetek	18

Háttér

2022. április 3-án a rendszerváltás óta a kilencedik, a 2011-ben elfogadott új választási rendszer szabályai¹ szerint pedig a harmadik alkalommal lesz országgyűlési választás Magyarországon. A tizenegy évvel ezelőtti módosítás, megtartva a korábbi szabályozás bizonyos elemeit, több ponton érdemi változást eredményezett.

A módosítások számos, korábban megfogalmazott társadalmi, politikai és közjogi elvárásnak tettek eleget. A 2010-ben megválasztott országgyűlés kormánypárti többségének első intézkedései közé tartozott egy régi sérelem orvoslása, a külhoni magyarok választójogának biztosítása. Szintén egy régi adósságát törlesztette a magyar politika azáltal, hogy a 13 magyarországi nemzetiséghez tartozók számára is lehetőséget teremtett képviselők, illetve nemzetiségi szószólók megválasztására. Már a Fidesz-KDNP Nemzeti Együttműködés Programja is tartalmazta a kisebb parlament „évtizedes közjogi elvárását”, amelynek teljesítésével 386-ról 199-re csökkentették a parlamenti képviselők számát.² Részben ezért, részben a nagy mértékű aránytalanságok miatt módosították a választókerületek számát és azok határait. A túlságosan drágának tartott kétfordulós rendszert – összhangban az európai trendekkel – egyfordulós váltotta fel, amely mellett megváltozott a töredékszavazatok felhasználásának módja is. Ma már minden szavazat számít, azaz a vesztes választókerületi jelöltre leadott szavazatok, illetve a győztes választókerületi jelölt győzelméhez nem szükséges szavazatok is az országos listán kerülnek számításba. Az új szabályozás értéként kezeli a mindenkori kormányozhatóság biztosítását, s ezen elv mentén nyertek megerősítést a többségi elemek.

Az új választási rendszerrel és annak későbbi módosításaival szemben megfogalmazott kritikák sokfélék voltak. Az előzetes választási regisztrációról szóló módosítási javaslatot élénk társadalmi vita kísérte, majd államfői vétót követően az Alkotmánybíróság ítélte alkotmányellenesnek. Születtek olyan jogos kritikák, amelyek a reformok folytatását sürgetik. Ilyenek például a választókerületek aránytalanságával kapcsolatos aggodalmak, ami a választásra jogosultak kerületi számának – belső népességmozgásnak köszönhető – változása miatt további beavatkozást igényel.

A legtöbb kritika azonban vitathatatlanul politikai motiváltságú volt. Visszatérő elem, hogy az ellenzéki pártok az új választási törvény megalkotása során érvényesíthető, a kívánatosnál kisebb parlamenti erejüket az érdemi vita hiányával azonosították. Az új választókerületi határokat és az új választójogi rendszert tartalmazó törvényt 2011 végén három hónapos,

érdemi vitát követően fogadta el a parlament. A gyakorlat cáfolta meg azt a kritikát is, amely szerint a második forduló eltörlése nem nyújt lehetőséget az ellenzéki pártoknak az egymás közötti választási koordinációra. Éppen a 2018-as koordinált jelöltállítás és a 2022-es teljes összefogás mutatta meg, hogy a pártoknak már a választás előtt is megvan a lehetősége erre. Legutóbb az országos lista állítását szigorító, a „bizniszpártok” ellen irányuló törvénymódosítást használták fel politikai kritikára az ellenzéki pártok. A kormánypárti többséget az ellenzék választási lehetőségeinek kontrollálásával vádolták, holott már korábban is több ellenzéki vezető állt ki a közös listaállítás mellett.

A választás tisztaságára vonatkozóan megfogalmazott előzetes aggodalmak a választási kampánykommunikáció megszokott részévé váltak az utóbbi évtizedben. Már 2021 novemberében utalt rá a közös ellenzéki kormányfőjelölt, hogy „a Fidesz szervezett választási csalásra készül.”³ A választási rendszerbe vetett bizalom aláadására nemcsak a hazai nyilvánosságot használják fel rendszeresen, de a nemzetközi médiumok és szervezetek is gyakran visszhangozzák a politikai indíttatású vádjaikat.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) megfigyelői évtizedek óta rendszeresen vesznek részt a magyar választásokon, 2006-ot kivéve, s az eddigi gyakorlatnak megfelelően a kormány meghívására érkeznek Magyarországra. Az EBESZ januárban, szinte példátlan módon, teljes körű megfigyelési missziót ajánlott a választási folyamatok megfigyelésére.⁴ A szokatlan ajánlás az EBESZ számára is rejt kockázatokat, mivel „szabad és tisztességes” véleménynyilvánítását veszélyezteti, hogy döntése épp az ellenzéki közszereplők elvárásával összhangban történt. Mintegy 20 kormánykritikus magyar civil szervezet⁵ levélben fordult a szervezethez, hogy nagy létszámú megfigyelési missziót küldjenek hazánkba, s 62 európai parlamenti képviselő⁶ sürgette a magyar választások szigorú helyszíni ellenőrzését.

Ennek alkalmából a Nézőpont Intézet összegyűjtötte az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának (ODIHR) a 2018. április 8-i országgyűlési választásról készített jelentésének⁷ legjelentősebb kritikáit, s tényszerűen, szabadon és tisztességes értékelésre törekedve megvizsgálta azok megalapozottságát és mai aktualitását.

1. Ellenzéki helyett civil megfigyelők követelése

Az EBESZ megfigyelői 2018-as jelentésükben hiányolták, hogy „a jogszabályok nem teszik lehetővé az állampolgári megfigyelést” a választásokon.⁸

Önmagában féligazság, hiszen a civil szervezetek oldaláról állampolgári megfigyelést nem tesz lehetővé a jogszabályi környezet, de a jelentés maga is elismeri, hogy a független jelöltek és a listát állító politikai pártok jogosultak a szavazatszámoló bizottságokba 2-2 teljes jogú képviselőt tagként kinevezni. Míg a pártok delegáltjairól tudható, hogy milyen álláspontot képviselnek, addig a független „palástban” megjelenő civil delegáltak könnyen torzíthatnák az egymást ellenőrző pártdelegáltak arányos összetételét. Bár a jogosultságuk megvolt, szervezeti gyengeségük miatt 2018-ban az ellenzéki pártok a szavazatszámoló bizottságok jelentős részét részben vagy teljesen delegáltak nélkül hagyták. Annak érdekében, hogy a négy évvel ezelőtti aránytalanság ne ismétlődhessen meg, nem a jogszabályi változtatás, hanem éppen a baloldali pártok tehetnek a legtöbbet. Többek között ennek érdekében hozta létre az ellenzéki összefogás a Húszezren a tiszta választásért 2022-ben (20k22) nevű mozgalmat, illetve civil szervezetek a Számoljuk Együtt Mozgalmat. A legutóbbi sajtóhír alapján már közel 30 ezer állampolgár jelentkezett szavazatszámológónak e keretek között.⁹

2. Civil szervezetek összekeverése az NGO-kal

Az ellenzéki retorikát visszhangzó jelentés bizonyítéka, hogy olyan, a választási megfigyelés tárgyától eltérő kritikák is bekerültek a jelentésbe, mint a civil szervezetek politikai helyzetére vonatkozó megállapítások. A 2018-as jelentés szerint a „civil szervezetek bizonyos típusaira vonatkozó törvényi korlátozások – kiegészülve a kormányzati tisztviselők civil szervezetek ellen irányuló megfélemlítő retorikájával – alkalmasak lehetnek arra, hogy elnyomják a civil társadalmi kezdeményezéseket, és hozzájáruljanak egy öncenzúrázó légkör kialakulásához.”¹⁰

Ez a fogalomhasználat téves, összekeveri a nem politizáló civil szervezeteket és a politizáló NGO-kat. Magyarországon megrendült a bizalom az NGO-k irányába, miután semmilyen politikai felhatalmazással nem rendelkezve és az önkéntes civil tevékenység jogilag intézményesített kereteivel visszaélve kezdtek el nyomást gyakorolni a többség által megválasztott kormányzat politikájára. Az egyik legsúlyosabb beavatkozás 2020-ban történt, amikor a Soros-hálózat magukat függetlennek és szakmainak beállító intézményei igyekeztek az Európai Unió vezetőit rávenni a magyar kormány szankcionálására a koronavírus-járvány elleni védekezés idején.¹¹ A legfrissebb botrány februárban tört ki, miután a Nyílt Társadalom

Alapítvány által finanszírozott *World Association of Newspapers and News Publishers* igazgatója elárulta, hogy kutatásokat is végeznek Magyarországon azzal a céllal, hogy befolyásolják a hazai közvéleményt.¹²

3. Kormányzati és kormánypárti hirdetések párhuzamossága

Szintén nehezményezték, hogy a „kampány egésze során mindenütt megfigyelhető átfedés volt a kormánykoalíció és a kormány bevándorlás-, Brüsszel-, ENSZ-, és Soros-ellenes tájékoztató kampányüzenetei között (...) A kormány kiterjedt tájékoztató kampánya többnyire megkülönböztethetetlen volt a Fidesz kampánytevékenységétől, ami utóbbinak egyértelmű versenyelőnyt jelentett a többi szereplővel szemben.”¹³

Az idézett bekezdés kritikájának 2022-ben sincs alapja, mivel a kormányzati hirdetések a választás napjára kiírt, a gyermekvédelmi törvényre vonatkozó népszavazással kapcsolatosak, valamint a háborús helyzetre vonatkozóan Magyarország „békéjének és biztonságának” megőrzésére szólítanak fel. Utóbbi kérdésben a kormánypártok és az ellenzéki pártok között egyetértés van.

4. Kormányzati és kormánypárti kampányok finanszírozási kérdései

A 2018-as jelentés azt állította, hogy „a kormány tájékoztató hirdetései fordított túlzott kiadások, amelyek felerősítették a kormánykoalíció kampányüzenetét, jelentős mértékben rontották annak esélyét, hogy a jelöltek egyenlő feltételek mellett tudjanak megméretetni.”¹⁴

2010 óta a magyar kormány tájékoztató kampányokat indít, hogy felhívja a választók figyelmét egyes, közérdeket érintő ügyekre, a legnagyobb kormánypárt pedig ugyanezen témákat állítja saját kampánya középpontjába. Megállapodás keretében a kormány szerződésben rögzített összegért cserébe, a tájékoztató kampány arculatára nem kizárólagos felhasználási jogot, a kapcsolódó szlogenekre pedig védjegyhasználati jogot engedett a Fidesz javára.¹⁵ 2015 novemberében így kapta meg a Fidesz és parlamenti frakciója, 2016-ban pedig a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület (MPEE) „a magyar reformok működnek” jelmondatot. Hasonló módon kaphatta meg 2017 februárjában az MPEE a „Magyarország erősödik” szlogent térítésmentesen. Ugyanebben a formában mindenki számára hozzáférhetőek, aki a kormányzati kommunikáció pozitív üzeneteit szeretné közvetíteni.¹⁶

5. A bizniszpártok túlértékelése

A jelentés kitért a kampányok finanszírozására, a kapcsolódó kiadások ellenőrzésének minőségére is. Megállapította, hogy összességében „a választások közjogi kerete megfelelő alapot teremt a demokratikus választásoknak, azonban a választási eljárás számos fontos eleme nem megfelelően szabályozott, különös tekintettel a kampányfinanszírozásra és az állami források kampány során történő felhasználására.”¹⁷ A jelentés a csalárd módszerekkel induló, új, ismeretlen pártokra is kitért, amelyek „elburjánzását leggyakrabban a közpénzzel való visszaéléssel indokolták, más magyarázatok szerint alkalmasak voltak a szavazatok megosztására is, különösen azokban a választókerületekben, ahol rendkívül kiélezett volt a küzdelem.”¹⁸

Tényszerűen igaz, hogy a köznyelvben „kamupártoknak” vagy „bizniszpártoknak” is nevezett szervezetek szavazatokat vehettek el más pártoktól, ugyanakkor ez hasonló kockázat lehet minden valódi párt számára. 2022-ben valós társadalmi támogatottság nélkül egyetlen párt sem tud országos listát állítani (így csak egyéni jelöltekkel juthat be a parlamentbe). A kormánypártok támogatták 2020 végén a választási törvény módosítását, amelyben eredetileg 27-ről 50-re növelték volna kilenc megyében a listaállításhoz szükséges jelöltek számát, végül Volner János független képviselő ennél is szigorúbb javaslatát fogadták el, amely szerint 14 megyében 71 egyéni jelölt szükséges ahhoz, hogy egy pártnak országos listája legyen. Mindemellett a kampányfinanszírozás vonatkozásában is szigorodott a választási törvény az elmúlt években. A jogszabály arról is rendelkezik, hogy a pártlistát állító párt köteles a kincstárnak visszafizetni a neki járó támogatást, ha a pártlista a választási eljárásról szóló törvény alapján kiesik vagy nem éri el a pártlistákra leadott összes érvényes szavazat legalább 1 százalékát. A magyar választási szabályok szerint, amennyiben egy egyéni választókerületi képviselőjelölt az egymillió forintos állami kampánytámogatást igénybe kívánja venni, akkor megállapodást kell kötnie a Magyar Államkincstárral. A jelölt számára a Kincstár egy kincstári kártyafedezeti számlát nyit és kincstári kártyát állít ki, amelyen a rendelkezésre bocsátott összeget a jelölt kizárólag kampánytevékenységre fordíthatja. A megállapodás értelmében az egyéni választókerületi eredmény jogerőre emelkedését követő 15 napon belül a jelöltnek elszámolást kell benyújtania, amelyet a Magyar Államkincstár ellenőriz. Fontos megemlíteni, hogy minden korábbinál nagyobb támogatást kapnak a pártok, 2022-ben 470 millió forintot kap a legalább 71 választókerületben, 588 millió forintot a legalább 80 választókerületben, valamint 706 millió forintot (közel kétmillió euró) a minden választókerületben jelöltet állító párt a központi költségvetésből.

6. Plakátfelületek szabályainak bírálata

A 2018-as misszió által, alighanem az ellenzéki pártokhoz közelálló megkérdezettek felhívták a figyelmet a „plakátfelületekhez való hozzájutás nehézségeire, melynek háttérében a plakátpiac politikai alapú megosztottsága áll.”¹⁹

Azóta a választási törvény 2018. szeptember 1-től hatályba lépő módosítása átláthatóbbá tette a plakátok kampányidőszakban történő használatát azzal, hogy a plakáton fel kell tüntetni a kiadó nevét, székhelyét és a kiadásért felelős személy nevét, de nem fogalmaz meg a plakátok kapcsán a politikai hirdetések szabályozásához hasonló részletes szabályokat.²⁰ 2020-ban az Állami Számvevőszék (ÁSZ) is alátámasztotta²¹, hogy szükség van a választási plakátpiac további szabályozására. Az ÁSZ-jelentés ugyanakkor kitért arra is, hogy a 2014 és 2019 közötti időszakban az egymást követő azonos választások kapcsán a politikai hirdetést közzétenni szándékozó sajtótermékek száma csökkent. Ezt az eltolódást szemlélteti, hogy a 2022-es hivatalos kampány első hónapjában, február 13. és március 14. között Márki-Zay Péter Facebook-hirdetéseire összesen 69 millió forintot, Orbán Viktor Facebook-hirdetéseire pedig 32 millió forintot költöttek.²² A plakátfelületek relevanciája tehát kisebb, mint négy, nyolc vagy tizenkét évvel ezelőtt. Ma már a kampány javarészt a közösségi médiában zajlik, ahol nincsenek a piac szűkösségéből eredő korlátok. A plakátfelületekkel szemben a közösségi média szabályozása jelentheti a jövő kihívását.

7. Közszolgálati műsorszolgáltatás egyoldalú kritikája

A négy évvel ezelőtti EBESZ-jelentés kifogásolta, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatónál „a politikai elfogultság mintázatai”²³ mutathatók ki.

Ez azonban nem egy Magyarország-specifikus észrevétel. A közszolgálati médiumok kormányoknak kedvező gyakorlatát világszerte folyamatos bírálatok érik. Németország, Franciaország, Olaszország, Görögország és Spanyolország közszolgálataira nézve is jelentek meg hasonló megállapítások az utóbbi időben.²⁴ 2014-ben kimondták a német politikai pártok ZDF-re gyakorolt befolyását egy alkotmánybírósi döntésben, amely a közszolgálati műsorszolgáltató államtól való függetlenedését célozta.²⁵ A német közmédiát egyes kormánykritikus erők a „Lügenpresse” (hazug sajtó) kifejezéssel kezdték el illetni.²⁶ Mi több, a magyar választási kampányban a hazai baloldalt erősíti az ellenzéki narratíva egyoldalú, tárgyi tévedésekkel teli alátámasztásával²⁷, vagy éppen a magyar kormányt lejárató dokumentumfilm lejátszásával.²⁸

A magyar közmédia 2010 előtt és azóta sem tekinthető kormányellenesnek. 2006-ban például, a balliberális kormány időszakában, az országos kormányellenes tüntetésekkel szembeni rendőri brutalitást az akkori közmédia teljes mértékben elhallgatta.

Magyarországon nemcsak a közszolgálati média működik közpénzből, de az önkormányzatok sajtótermékei is. Az utóbbival összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy a 2019-es önkormányzati választás után, a főváros és kerületeinek nagy része, valamint a 23 magyarországi nagyvárosból tíz az ellenzék irányítása alá került, amely a legtöbb helyen főszerkesztőváltással járt, és az ellenzéki vezetésű városok közpénzből finanszírozott önkormányzati sajtótermékei a balliberális oldal értékrendjét és érdekei szerinti üzeneteket kezdtek megjeleníteni. Teszik mindezt annak dacára, hogy a helyi, közpénzből fenntartott médiának is közszolgálati kötelezettsége van, azaz helyben nem aggódnak e termékek (ön)kormányzati elköteleződése miatt.

8. Médiapluralizmus állítólagos hiánya

A média helyzetét értékelve a megfigyelők 2018-ban kifogásolták, hogy a 2010 óta elfogadott törvények nem módosultak, holott az „EBESZ médiaszabadságért felelős képviselőjének értékelése szerint »korlátozzák a médiapluralizmust«, és »befolyásolták a választásokról szóló tájékoztatást.»²⁹

Ez az állítás tényszerűen nem igaz, médiakutatások alapján az utóbbi 12 évben nem csökkent, hanem növekedett a média sokfélesége Magyarországon. 2010 és 2022 között a működő kormánykritikus médiumok száma több mint másfélszeresére, 35-ről 55-re nőtt.³⁰ Ez idő alatt 26 új, kormánykritikus sajtóorgánum jött létre, s csak 6 szűnt meg. A választási kampány szempontjából szintén fontos megjegyezni, hogy a kormánybarát és a kormánykritikus média által potenciálisan elért közönség nagysága is megegyező. A 2021 harmadik negyedében készített felmérésünk³¹ alapján a magyar közönség 81,6 százaléka fogyaszt kormánybarát és 80,6 százaléka fogyaszt kormánykritikus sajtót. Azok aránya, akik csak a kormányt támogató médiaterméket fogyasztanak (5,7 százalék) harmadával kisebb volt, mint a csak kormánykritikus médiát fogyasztóké (9,2 százalék). Kijelenthető tehát, hogy 2010 óta összességében nem csorbult, hanem gyarapodott a magyar sajtó sokfélesége, valamint a kormánybarát és a kormánykritikus médiatartalmak kiegyensúlyozott, azonos arányú potenciális eléréssel rendelkeznek.

9. Médiaszabadság miatti aggodalom

A jelentés szintén „aggasztónak találta többek között szerkesztői szabadság hiányát”, valamint a „korlátozó tartalmi követelményeket”.³²

Ezzel kapcsolatban szintén felmerül a kérdés, hogy mennyire jogos az észrevétel, miközben Magyarország alkotmánya³³ és törvényei³⁴ *de jure* garantálják a sajtó- és véleménynyilvánítás szabadságát, a magyar médiapiac pedig *de facto* valósítja meg ezen szabadságokat. A tabuk nélküli újságírás emlékeztető esete például a Magyar Narancs kormánykritikus hetilap Orbán Viktort Hitler-bajusszal³⁵ vagy éppen transzneműként³⁶ ábrázoló címlapja, de idesorolható a Népszava kormánykritikus napilap Krisztus-karikatúrája³⁷ is.

Az EBESZ-jelentés idetartozó, egyben visszatérő eleme a három évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható rágalmazás és becsületsértés büntetőjogi kategóriája. A jelentéstevők azt sugallják, hogy a rendelkezés bizonytalanságot keltve korlátozza a szakszerű újságírást, s ennek orvoslására azt javasolják, hogy a vonatkozó előírásokat polgárjogi szankciókkal váltsák fel.³⁸

Valójában a hivatkozott büntetőtörvénykönyvi passzus hátterében éppen a sajtószabadsággal való durva visszaélés állt, nevezetesen a 2013. októberi, bajai időközi önkormányzati választás során kirobbant „videóhamisítási botrány”.³⁹ A kampány során a szocialisták egy hamis videófelvétellel kívánták a Fideszt lejáratni, ám e kísérlet lelepleződött. A hasonló módon elkövetett választási csalási kísérletek elkerülése érdekében, éppen a választási küzdelem tisztaságának biztosítása céljából volt szükséges a rágalmazás speciális eseteként szabályozni a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítését, illetve nyilvánosságra hozatalát.⁴⁰

10. A médiafelügyelő szerv függetlenségének megkérdőjelezése

Bár az EBESZ 2018-as jelentése szintén aggasztónak találta a „politikától független felügyelő szerv hiányát”.⁴¹

A Médianéző Központ 2020-as elemzéséből viszont kiderül, hogy a Nemzeti Média- és Hírközlési Médiatanács határozatai alapján a 2012 és 2020 között szankcionált esetek több mint kétharmada volt jobboldali, míg egyharmadánál kevesebb volt balliberális médiumhoz köthető.⁴² A vizsgált időszakban kiszabott pénzbüntetések 66 százalékát, 357 millió forintot kormánybarát, míg 34 százalékát, 183 millió forintot kellett kormánykritikus médiumnak

fizetnie. A hatósági bírságok alapján megállapítható, hogy a Médiatanács szigorú szemmel követi a kormánybarát média tevékenységét, s egyáltalán nem vádolható ítéletei során elfogultsággal. Mindezek alapján könnyen belátható tehát, hogy a 2010 óta létrehozott jogszabályi környezet nem akadályozta a hazai sajtóorgánumok gyarapodását, nem csökkentette annak sokszínűségét, valamint nem korlátozta a sajtó- és véleménynyilvánítás szabadságát sem. A médiafelügyelet függetlenségéhez nem férhet tényszerűen kétség.

11. Vita a vitarendezési eljárásokról

A választási bizottságokhoz a választási törvény alapján kifogás nyújtható be jogorvoslatért, illetve fellebbezés nyújtható be a választási bizottság elsőfokú határozata ellen.⁴³ Az EBESZ 2018-ban megállapította, hogy bár minden jogvitát gyorsan megvizsgáltak, „a vitarendezési eljárás egyik szintjén sem biztosított nyilvános meghallgatás.”⁴⁴

A választási bíráskodás során kulcsfontosságú, hogy ésszerű időben szülessenek meg a döntések, ezért a választási törvény számos ponton rövid határidőket határoz meg a döntéshozatalra vonatkozóan. A törvényileg előírt három napos határidő betartása nem lenne biztosítható minden tárgyalás nyilvános megtartásával. Az eljárás nem nyilvános, de egy esetleges nyilvános tárgyalás megtartása az eljárás elhúzódását eredményezné, amely által az eljáró szervek, tekintettel a választások idején megnövekedő ügyforgalomra is, jó eséllyel nem tudnák tartani a törvény által előírt döntéshozatali határidőket.

Szintén kritika tárgyává lett téve, hogy a Nemzeti Választási Bizottság (NVB) „formai okokra hivatkozva (például a hiányos személyes adatok, személyi szám, a panasztevő személy pontos lakcímének vagy a jelölő szervezet nyilvántartási adatainak hiányossága miatt)” utasít el nagy számban panaszokat és fellebbezéseket.⁴⁵

A NVB azonban már 2018 áprilisában 17:8 arányban elrendelte,⁴⁶ hogy a Nemzeti Választási Irodának (NVI) mintabeadványt⁴⁷ kell készítenie a választási kifogás vagy fellebbezés benyújtásának elősegítése érdekében.

12. A miniszterelnök-jelöltek vitájának hiányolása

2018-ban kifogásolták a megfigyelők, hogy „egyetlen televíziós vitára került sor három ellenzéki miniszterelnök-jelölt között”, valamint a „hivatalban lévő miniszterelnök minden vitában való részvételt visszautasított, korlátozva ezzel a választók lehetőségét arra, hogy közvetlenül hasonlítsák össze a legfontosabb jelölteket.”⁴⁸

Mindamellett, hogy éppen a hivatalban lévő magyar kormányfő hagyományteremtője a magyarországi miniszterelnök-jelöltek közötti vitának, és ő az ilyen vitában legtöbbször résztvevő aktív magyar politikus, nincs egy közszereplőnek sem jogi kötelezettsége arra vonatkozóan, hogy részt vegyen egy ilyen jellegű vitán. Ha igaz lenne az az állítás, hogy a választók lehetőségei korlátozva vannak abban, „hogymint közvetlenül hasonlítsák össze a legfontosabb jelölteket”⁴⁹, az a jelölti vitát visszautasító fél népszerűségében is tükröződne.

Az, hogy kormányfőjelöltek vállalják a televíziós vitát, önmagában nem jelenti azt, hogy érdemi vita történne. A 2006-os eset rámutatott, hogy az ilyen jellegű műsor könnyen visszajára fordítható, ha nem a tényszerű érvek, hanem a választások előtt nehezen ellenőrizhető nagyotmondás dominál. A műfaj nem képes a nagymértékű és több területre kiterjedő politikai csúsztatások beazonosítására és leleplezésére. Gyurcsány Ferenc, az ellenzék legbefolyásosabb vezetője 2006-os választási hazugságaival a műfajból való kiábránduláshoz járult hozzá.

Orbán Viktor ugyanakkor soha nem tért ki hivatali kötelezettsége elől, hogy országgyűlési képviselőknek adjon választ, vagy vitatkozzon velük az országgyűlésben. A miniszterelnök irányába a 2018-2022-es parlamenti ciklusban mintegy 1394 alkalommal intéztek interpellációt és kérdéseket az országgyűlésben.⁵⁰ A DK képviselői 435, a Jobbik képviselői 409, az LMP képviselői 171, az MSZP képviselői 165, a Párbeszéd képviselői 105, míg a függetlenek 110 alkalommal éltek a parlamenti ellenőrzés ezen eszközeivel. Az érdemi vitának lenne tehát tere, ugyanakkor a parlamenti számonkérések színvonala jelentősen romlott az utóbbi években, amely az ellenzék részéről az országgyűlésbe vitt rendbontó, provokatív, nem ritkán útszéli stílusnak köszönhető.⁵¹

13. Nők parlamenti arányának keveslése

A 2018-as jelentés azt is kifogásolta, hogy „a politikai életben a nők alulreprezentáltak és nincsenek törvényi előírások arra vonatkozóan, hogy a nemek közötti egyenlőséget a választások során előmozdítsák.” Kitér rá, hogy a jelöltek mintegy 30 százaléka volt nő, s hogy a nők szerepének erősítése kampánytémaként csekély figyelmet kapott.

Ez a pont kevésbé szakmai, mintsem inkább a politikai bírálatok közé tartozik. Az EBESZ megfigyelőinek megállapítása ideológiai álláspontból közelíti meg a nők parlamenti szerepét, miután a nemek közötti egyenlőséget a hivatalokban értelmezett számbeli egyenlőségként, s nem pedig a hivatal megszerzésének egyenlő esélyeként értelmezi. A női parlamenti képviselők arányát tekintve Ruanda számít elsőnek a világon a kimagasló 61 százalékkal, Svédország

pedig csak a tizenkettedik a 46 százalékos aránnyal.⁵² Ebből azonban nem következik, hogy a női egyenjogúság előrébb tartana az afrikai országban, mint a svédeknel. Magyarországon nincs bevezetve női kvóta, mivel a nemek rögzített arányainak követelménye korlátozottan venné figyelembe az egyéni kompetenciát és teljesítményt. A politikai szerepet vállaló nők arányával szemben meghatározóbb, hogy milyen fontos politikai tisztségeket tölthetnek be. Figyelemreméltó fejlemény, hogy a magyar országgyűlés 2022. március 10-én Novák Katalint, egy háromgyermekes, 44 éves családanyát választott meg államfőnek. Szintén figyelmet érdemel, hogy 2021 végéig a magyar kormányban három miniszternő tagja volt (20 százalékos arány).

14. Az egyéni választókerületek aránytalanságai

A jelentés kitért az egyéni választókerületek közötti aránytalanságokra is, mivel öt választókerület lépte túl „a törvény által megengedett 15 százalékos eltérést (...) Az ilyen eltérések ellentétesek a szavazatok egyenlőségének elvével.”⁵³

A hivatkozott probléma aktuális, oka a választókerületi reformokat meghaladó belföldi migráció volt. A 2006-os választáson még közel 2,5-szeres, a 2010-es választáson pedig már 2,75-szörös⁵⁴ volt a különbség a legmagasabb és a legalacsonyabb számú névjegyzékbe vett választópolgárral rendelkező egyéni választókerület között. A 2010-es választási reformnak köszönhetően 2014-ben már egy arányosabb területi felosztásban történhetett a parlamenti választás. Az egyéni választókerületek területi beosztása törvényi szinten került rögzítésre, ami jogforrási szempontból a korábbi szabályozásnál magasabb garanciát biztosított azáltal, hogy megszüntette a kormány elvi lehetőségét a választókerületi határok országgyűlés megkerülésével történő módosítására. Az új szabályozás 20 százalékos átlagtól való eltérést tesz lehetővé, amelyet túllépve a parlamentnek automatikusan módosítania kell a választókerületi határokat. A legnagyobb eltérések az átlagtól felfelé a Pest megyei kerületekben, míg az átlagtól lefelé a tolnai és a somogyi választókerületekben találhatók. Az országgyűlési választást megelőző év első napja, illetve a választás napja közötti időben nem módosulhatnak a választókerületek, 2020. december 31-ig nem valósult meg a reform. Ez az átalakítás a 2022-ben megválasztandó parlament feladata lesz.

15. Átjelentkezések körüli kavargás

A négy évvel ezelőtti jelentés kitért arra is, hogy habár a törvényi előírás szerint „a szavazók számának szavazóköriként 600 és 1200 között kell lennie, a legtöbb átszavazásra kijelölt

szavazókörben ez a szám átlépte a háromezret, sőt, egyes esetekben a tízezret is.”⁵⁵ Ennek köszönhetően hosszadalmas sorban állás és késések voltak tapasztalhatók az utóbb említett helyiségeknél.

Azóta a választási eljárásról szóló törvény módosításának köszönhetően az átjelentkezésből fakadó szavazótöbblet kezelésére nagyobb lehetőség nyílik a Nemzeti Választási Iroda számára. Már a választást megelőző kilencedik napon lezárják az átjelentkezési határidőt, így az illetékes választási irodáknak több mint egy hét áll rendelkezésre, hogy az átjelentkezettek számát figyelembe véve nagy tömegek fogadására is alkalmassá tegyék a szavazókört. Ennek köszönhetően nagyobb apparátussal, több térrel és több asztalnál várhatják az átjelentkező szavazókat.

16. Külhoni szavazatokkal kapcsolatos bírálatok

A 2018-as EBESZ-jelentés szerint a „magyarországi lakóhellyel rendelkező, illetve nem rendelkező választópolgárok számára biztosított választási eljárások különbözősége ütközik a választójog egyenlőségének elvével.”⁵⁶

Ez a kritika erősíti a hazai ellenzék azon narratíváját, miszerint sérti az egyenlő választás elvét, hogy a kormánypártok előnyösebb helyzetbe hozzák az országban lakcímmel nem rendelkező magyarokat azáltal, hogy postai úton is szavazhatnak, míg a magyarországi lakcímmel rendelkezőknek vagy haza kell jönni, vagy a 146 külképviselet valamelyikén kell leadniuk szavazatukat. Az EBESZ itt a magyar Alkotmánybírósággal vitatkozik, az ellenzéki retorikát átvéve. 2016-ban a magyar jogállam legfőbb bírói szerve kimondta, hogy a megkülönböztetésnek van objektív, az Alaptörvényben rögzített szemponton nyugvó, tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indoka. A Magyarországon állandó lakóhellyel rendelkező választópolgároktól elvárható, hogy szavazataikat (akár a külképviseleteken) személyesen adják le, figyelembe véve azt is, hogy szavazati joguk teljes. Mind a pártlistára, mind pedig az egyéni választókerületi jelöltekre szavazhatnak, szemben azokkal, akik levélben szavazhatnak ugyan, de csak a pártlistákra adhatják le a voksukat.⁵⁷ Hozzá kell tenni, hogy a külhoniak szavazati jogát a kormánypártok választási fegyverének beállító politikai narratívának ellent mond, hogy a levélszavazatokból 2014-ben egy mandátum, 2018-ban egy mandátum sem származott. A teljes szavazati joggal rendelkező külföldön tartózkodó magyarok szavazata viszont a 106 egyéni választókerületben szoros küzdelem esetén akár döntő is lehet. Ráadásul az állandó magyarországi lakcím bejelentése és ezáltal a szavazás módjának megválasztása ma már rendkívül egyszerűen, internetes regisztrációval is lehetséges.

Bár a jelentésben megállapították, hogy a választópolgárok névjegyzékének pontosságát és teljességét általános bizalom övezi, a levélben történő szavazásra vonatkozó választói névjegyzékből „semmilyen jogszabályi rendelkezés nem szabályozta az elhunytak törlését”.⁵⁸

Törvényi garancia nincs arra vonatkozóan, hogy egy magyarországi lakcímmel nem rendelkező választó halálát hozzátartozói bejelentésük, hiszen az más államok joghatósága alatt bekövetkező halálesetekre vonatkozik. A Nemzeti Választási Iroda ugyanakkor a regisztráció mellett arra is buzdítja a külhoni állampolgárokat, hogy töröltessék elhunyt hozzátartozóikat a szavazók névjegyzékéből, amelyre az októberben kiküldött értesítők nyomán is volt példa. A választásról szóló jogszabály mindemellett tiltja a más nevével való visszaélést, ily módon törvényesen nem manipulálhatók az eredmények.

17. A kedvezményes nemzetiségi képvisellel kapcsolatos kritika

A 2011-es magyar választójogi szabályozás egyik leginkább innovatív és jogkiterjesztő eleme, hogy ha a valamely nemzetiséghez tartozó választópolgárok úgy döntenek, valamely párt listája helyett nemzetiségi önkormányzatuk listájára szavazhatnak. Az EBESZ azonban e téren is kritikát fogalmazott meg 2018-ban: „A nemzetiségi listák jelöltjeinek nyilvántartásba vétele nem átlátható módon zajlik, főleg amiatt, mert a jelöltek kiválasztása nem meghatározott, nyilvános eljárás alapján történik. Ezen kívül annak a személynek, aki nemzetiségi választóként kíván szavazni, nincs módja több nemzetiségi jelölt vagy lista között választani.”⁵⁹

Ez a kritika ténszerűen nem igaz, nemzetiségi listát az országos nemzetiségi önkormányzat állíthat, és az adott nemzetiség országos nemzetiségi önkormányzatának nyilvános (!) közgyűlése dönt arról, hogy kik lesznek, és hányan a nemzetiségi jelöltek. Az egyetlen feltétel a nemzetiségi önkormányzat döntésképesége, amelynek hiányában 2022-ben a cigányság nem tudott nemzetiségi listát állítani. A nemzetiségi hovatartozás központi névjegyzékben való rögzítése a választópolgár szabad akaratából történik. Hasonlóképpen szabad akaratból történik a választás az országos pártlistára és a nemzetiségi listára való szavazás között, s e képen van módja a választásra.

18. Fogyatékkal élők ügyei

A 2018-as jelentés kritikai része kitért azok körére, akiket egy „személyükben érintő bírósági határozat a választójogból kizárt mentális képességük korlátozottsága” miatt.

Tényszerűen igaz, mivel Magyarországon orvosszakértői vélemény alapján a bíróság dönti el, hogy valakit teljes vagy részleges gondnokság alá helyeznek, s előbbi esetben a személy 2011-ig elveszítette szavazati jogát is. 11 éve azonban előrelépés történt azzal, hogy a bíróság úgy is dönthet, hogy valakit gondnokság alá helyez, de közben nem vonja meg szavazati jogát. A bíróság azt a nagykorú személyt zárja ki a választójogból, akinek a választójog gyakorlásához szükséges belátási képessége mentális zavara következtében tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent, vagy tartósan, teljeskörűen hiányzik.⁶⁰ A jelentés ugyanakkor elismerte, hogy a választási szervek külön erőfeszítéseket tettek a fizikai és érzékszervi fogyatékkal élő személyek választási részvételének biztosítása érdekében. A választópolgárok kérhetik, hogy a választókerületükön belül akadálymentes szavazókörben vegyék nyilvántartásba őket, és igényelhetnek Braille-írással készült választói tájékoztatót és szavazósablont is.

19. Ellenséges és megfélemlítő retorika nehezítésképpen

Az EBESZ 2018-ban kifogásolta, hogy az „ellenséges, megfélemlítő és időnként idegengyűlölő retorika kiemelt szerepet kapott a kampányban”⁶¹

A baloldali összefogás legjelentősebb politikusa már kettő évvel a hivatalos kampány előtt is fenyegető megjegyzéseket tett a választást követő időkre nézve. 2020-ban a Nemzeti Színház igazgatóját fenyegette meg azzal, hogy „Vidnyánszky és társai addig maradnak, amíg Orbán. Utána buknak. Sőt! Minden értelemben földönfutók lesznek.”⁶² Kevesebb mint egy évvel ezelőtt börtönnel fenyegette a kormánypárti képviselőket: „Magukat is el fogják vinni. Nem is olyan soká. Egy év múlva, másfél év múlva...”⁶³

Bár négy évvel ezelőtt a fogyatékkal élők szavazati joga kapcsán említett kifogást az EBESZ-jelentés, idén aktuális lehet a kampányban a fogyatékkal élőket érő pejoratív megjegyzéseket jegyzőkönyvbe venni. Márki-Zay Péter, az ellenzék közös miniszterelnök-jelöltje negatív értelemben használta a „fogyatékos” kifejezést a kormánypárt támogatóira. Többek között az Értelmi Fogyatékosokkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége, az Autisták Országos Szövetsége, a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége, a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum, a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége és a Siketvakok Országos Egyesülete, valamint Szabó László, a Magyar Paralimpiai Bizottság elnöke is elítélte kijelentését. Márki-Zay esetében nem ez volt az egyetlen eset az ellenséges és pejoratív megfogalmazásra: a Fideszt bevándorlásellenesnek tartó választókat „ostobának”⁶⁴, a rezsicsökkentés támogatóit „trágyával etetett gombának”⁶⁵, az LGBTQ-propaganda terjedése

miatt aggódó szülőket „elmeháborodottnak”⁶⁶ nevezte. Szintén erős példa a pejoratív megjegyzésekre, mikor azt fejtegette, nem érti, hogy „mitől lett volna több szavazója a Fidesznek most, mint volt 2018-ban”⁶⁷, mivel az időseket megtizedelte a koronavírus.

Ha az ideai kampányt a négy évvel ezelőttinél igazságosabb mércével követi a misszió, ebben a pontban megkerülhetetlen lesz Márki-Zay Péter tevékenységének elítélése.

20. Kiszolgáltatott kisebbség

Az EBESZ külön említette 2018-ban a nagyfokú kiszolgáltatottsággal jellemzett roma közösséget. A megfigyelők szerint „sokuk él mélyszegénységben, és a helyi szervek által irányított közmunkaprogramokból tartja fenn magát. Az ODIHR misszió által megkérdezettek több alkalommal is megerősítették, hogy a közmunkaprogramból származó korlátozott jövedelem elvesztésétől való félelem sok romát és más, anyagi szempontból hátrányos helyzetű embert arra kényszerít, hogy a Fideszre szavazzon. A misszió megfigyelt egy romáknak szervezett ingyenes ételosztást, amely egy Fidesz-jelölt megbízásából történt. Az esetet roma megkérdezettek szavazatvásárlásnak tekintették.”⁶⁸

Annak bizonyítása ugyanakkor statisztikailag megalapozott módon szinte lehetetlen, hogy a fent említett eset egyedi vagy valóban általános érvényű jelenség. A négy évvel ezelőtti jelentéstevők teljes mértékben figyelmen kívül hagyták, hogy a közmunkaprogramokban dolgozók igenis hálásak lehetnek a munkával keresett jövedelmükért a programot szervező kormánynak és tudatosan, mindenféle manipuláció nélkül is lehetnek kormánypárti szavazók.

A baloldal napirenden tartott vádja a fideszes ételosztás a szerencsi időközi országgyűlési képviselőválasztás óta. Akkor egy zsák krumplira írták rá a Fidesz-KDNP jelöltjének nevét azt a látszatot keltve, mintha a kormánypártok osztogatnák a csomagot.⁶⁹ A munkalehetőséggel, megélhetéssel való fenyegetés kockázata mind a jobboldali, mind a baloldali vezetésű önkormányzatoknál fennállhat, ugyanakkor a közfoglalkoztatottak száma az elmúlt négy évben jelentősen, a 2018-as 126 ezerről 2022 év elejére 79 ezerre csökkent.

Jegyzetek

- ¹ 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100203.tv>
- ² A Nemzeti Együttműködés Programja 13. o. <https://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf>
- ³ <https://www.atv.hu/belfold/20211124/molnar-zsolt-mar-tobb-mint-15-ezren-jelentkeztek-szavazatszamlaloknak>
- ⁴ EBESZ/ODIHR jelentés, <https://www.osce.org/files/f/documents/7/6/511429.pdf>
- ⁵ Amnesty International Magyarország, Autonómia Alapítvány, Civil Kollégium Alapítvány, Emberség Erejével Alapítvány, Eötvös Károly Intézet, Háttér Társaság, K-Monitor Közhasznú Egyesület, Közélet Iskolája Alapítvány, Levegő Munkacsoport, Magyarországi Európa Társaság, Magyar Helsinki Bizottság, Magyar Női Érdekvédelem Szövetsége, MENŐK – Magyar Európai Nők Fóruma Egyesület, Mérték Médiaelemző Műhely, Ökotárs Alapítvány, Political Capital, Társaság a Szabadságjogokért, Transparency International Magyarország, Unhack Democracy, Védegyelet Egyesület <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2022/01/Magyar-civil-szervezetek-kozos-levele-ODIHR-2022-es-valasztasok-HU.pdf>
- ⁶ <https://www.politico.eu/article/meps-call-for-full-scale-election-observation-in-hungary/>
- ⁷ EBESZ/ODIHR (2018) Magyarország. Országgyűlési választások 2018. április 8. Korlátozott választási megfigyelő misszió. Zárójelentés. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/391616.pdf>
- ⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 22. o.
- ⁹ <https://www.szabadeuropa.hu/a/mintegy-30-ezren-jelentkeztek-eddig-szavazatszamlaloknak-de-kik-ok-es-mit-csinalnak/31728599.html>
- ¹⁰ EBESZ/ODIHR (2018) 23. o.
- ¹¹ Nézőpont Intézet (2020) Soros elbukott kísérlete. A hálózat eredménytelen lépései Magyarország lejárására a koronavírus-törvény okán <https://nezopont.hu/wp-content/uploads/2020/05/nezopont-intezet-soros-elbukott-kiserlete-20200507.pdf>
- ¹² <https://abouthungary.hu/blog/shocker-head-of-global-media-organization-admits-to-participating-in-campaign-to-push-biased-coverage-of-hungary?fbclid=IwAR1CG3-OreN1muykNpZr5NwJ1qv3P-93-ToMuep4PRZbMpW9NQSAL5HBPXo>
- ¹³ EBESZ/ODIHR (2018) 14. o.
- ¹⁴ EBESZ/ODIHR (2018) 2. o.
- ¹⁵ Miniszterelnöki Kabinetiroda hivatalos szerződésnyilvántartása <https://kormany.hu/dokumentumtar/miniszterelnoki-kabinetiroda-hivatalos-szerzodesnyilvantartas-2020-12-31-ig>
- ¹⁶ <https://index.hu/belfold/2014/02/07/megis-fizet-a-fidesz-a-kormany-nak-a-kampanyszlogenert>
- ¹⁷ EBESZ/ODIHR (2018) 5. o.
- ¹⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 13. o.
- ¹⁹ EBESZ/ODIHR (2018) 14. o.
- ²⁰ 2013. évi XXXVI. törvény 144.§
- ²¹ Állami Számvevőszék (2020) A választási kampányidőszakban, az egyes médiafelületeken megjelenő politikai hirdetések jogszabályi környezete. 2020. június https://www.asz.hu/storage/files/files/elemezések/2020/politikai_hird_20200603.pdf?ctid=1296
- ²² A Meta Hirdetéstár-jelentés számai alapján <https://www.facebook.com/ads/library/report/?source=nav-header>
- ²³ EBESZ/ODIHR (2018) 20. o.
- ²⁴ Médianéző Központ (2020) Növekvő sokszínűség. 10 tény a magyar médiáról. <https://nezopont.hu/novekvo-sokszinuseg-10-teny-a-magyar-mediarol/>
- ²⁵ https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2014/03/fs20140325_1bvf000111.html
- ²⁶ <https://en.ejo.ch/media-economics/accountable-and-or-responsible-public-service-media-in-europe>
- ²⁷ Nézőpont Intézet (2022) Álobjektívitas és tárgyi tévedések. A német közmédia Magyarország-képe 2021-ben <https://nezopont.hu/wp-content/uploads/2022/02/A-nemet-kozmedia-Magyarorszagrol-alobjektivitas-es-targyi-tevedesek.pdf>
- ²⁸ https://www.3sat.de/kultur/kulturdoku/gegenwind-fuer-viktor-orban-100.html?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202203
- ²⁹ EBESZ/ODIHR (2018) 20. o.
- ³⁰ Kormánykritikus médiumok 2010-ben: 168.óra, 168.hu, 24.hu, ATV, atv.hu, Blikk, Blikk.hu, Élet és Irodalom, Hetek, hetek.hu, Hócipő, HVG, hvg.hu, Index, Klubrádió, kuruc.info, Magyar Narancs, magyarnarancs.hu, mfor.hu, NEO FM, Népszabadság, Népszava, nepszava.hu, n1cafe.hu, nol.hu, Nők Lapja, nyugat.hu, portfolio.hu, privatbankar.hu, Propeller.hu, RTL Klub, stop.hu, szeretlekmagyarorszag.hu, Színes Ász, Vasárnapi Blikk. A 2010 óta alapított kormánykritikus médiumok: 444.hu, alfahir.hu, atlatszo.hu, azonnali.hu, direkt36.hu, Euronews,

ezalenyeg.hu, g7.hu, hírklikk.hu, Jelen, jelen.media, Magyar Hang, hang.hu, merce.hu, napi.hu, noklapja.hu, nyugatifeny.hu, Pesti Hírlap, rtl.hu, pestihirlap.hu, Spirit FM, szabadeuropa.hu, telex.hu, ugytudjuk.hu, valaszonline.hu, zsurpubi.hu

³¹ Nézőpont Intézet kutatása 2021 július-szeptember hónapban, 6000 fő személyes megkérdezésével. A minta reprezentatív a 18 éves és idősebb magyarországi lakosságra nem, életkor, településtípus és iskolai végzettség tekintetében

³² EBESZ/ODIHR (2018) 20. o.

³³ Magyarország Alaptörvénye IX. cikk

³⁴ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságáról és a médiatartalmak alapvető szabályairól

³⁵ <https://444.hu/2015/09/10/hitler-bajszos-orbannal-a-cimlapjan-jelent-meg-a-mai-a-magyar-narancs>

³⁶ Magyar Narancs címlap 2021/6 <https://magyarnarancs.hu/interaktiv/elfogyott-a-magyar-narancs-orban-nem-tudott-venni-239943>

³⁷ A Népszava 2020.0 április 28-i számában megjelent Krisztus-karikatúra <https://papaigabor.wordpress.com/2020/04/27/kronikus/>

³⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 20-21. o.

³⁹ <https://444.hu/2013/11/02/bajai-kamuvideo-mindenki-azt-szerette-volna-hogy-igaz-legyen>

⁴⁰ Az indokláshoz lásd: <https://www.parlament.hu/irom39/12865/12865.pdf>

⁴¹ EBESZ/ODIHR (2018) 20. o.

⁴² Médianéző Központ (2020) Növekvő sokszínűség. 10 tény a magyar médiáról. <https://nezopont.hu/novekvo-sokszinuseg-10-teny-a-magyar-mediarol/>

⁴³ 2013. évi XXXVI. törvény XII. Fejezet

⁴⁴ EBESZ/ODIHR (2018) 22. o.

⁴⁵ EBESZ/ODIHR (2018) 24. o.

⁴⁶

<https://www.valasztas.hu/documents/20182/569180/A+Nemzeti+V%C3%A1laszt%C3%A1si+Bizotts%C3%A1g+%C3%BCI%C3%A9s%C3%A9nek+jegy%C5%91k%C3%B6nyve+20180427.pdf/194a7aeb-ffa8-4102-8a53-0d193ddf087?version=1.0>

⁴⁷ <https://www.valasztas.hu/jogorvoslat>

⁴⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 21. o.

⁴⁹ EBESZ/ODIHR (2018) 21. o.

⁵⁰ https://www.parlament.hu/web/guest/interpellaciok-kerdesek-azonnali-kerdesek-cimzettenkent?p_p_id=hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=http%3A%2F%2Fwww.parlament.hu%2Finternet%2Fcpls%2Ffogy_irom.irom_cimzett_atal%3FP_IROMTIP%3Dnull%26P_IROMTIP%3DI%26P_ALLAPOT%3Dnull%26P_CKL%3D41%26P_FRAK%3Dnull%26P_CIMZETT%3Dnull%26P_CIMZETT%3DME&p_auth=wkrpbPKt

⁵¹ <https://hirado.hu/belfold/belpolitika/cikk/2019/11/20/a-parlamenti-botranyok-megfekezeserol-szolo-vita-ujabb-ellenzeki-botranyhoz-vezetett>

⁵² IPU Parline. Global data on national parliaments (2022) Monthly ranking of women in national parliaments <https://data.ipu.org/women-ranking?month=3&year=2022>

⁵³ EBESZ/ODIHR (2018) 7. o.

⁵⁴ 2010-ben Veszprém megye 6. OEVK 26 982 választó, Pest megye 12. OEVK 74 249 szavazó

⁵⁵ EBESZ/ODIHR (2018) 26. o.

⁵⁶ EBESZ/ODIHR (2018) 10. o.

⁵⁷ 3086/2016. (IV. 26.) AB határozat <https://alkotmanybirosag.hu/kozlemeny/kozlemeny-a-levelben-torteno-szavazasra-vonatkozó-szabályok-alkotmányossági-vizsgálatáról>

⁵⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 10. o.

⁵⁹ EBESZ/ODIHR (2018) 13. o.

⁶⁰ 2013. évi XXXVI. törvény 13/A§

⁶¹ EBESZ/ODIHR (2018) 15. o.

⁶²

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=3616746728357763&id=187301974635606&_tn_=%2CQ*F

⁶³ <https://www.facebook.com/watch/?v=260869029094531>

⁶⁴ <https://videa.hu/video/origo-videoorvat/hirek-politika/marki-zay-megint-sertegeti-a-faQmZVUFioXakprB>

⁶⁵ <https://www.facebook.com/watch/?ref=external&v=600587784492353>

⁶⁶ <https://www.origo.hu/itthon/20211201-markizay-egybol-eltorolne-a-gyermekvedelmi-torvenyt.html>

⁶⁷ <https://www.origo.hu/itthon/20220102-lomnici-zoltan-marki-zay-peter-halalkampany-idosek-fidesz.html>

⁶⁸ EBESZ/ODIHR (2018) 15-16. o.

⁶⁹ <https://magyarnemzet.hu/belfold/2020/10/a-krumpli-trukkot-is-bevetette-a-baloldal-a-szerencsi-idokozin>